

STUDENTAI KAIP KULTŪRINĖS KOMUNIKACIJOS VEIKĖJAI. KARALIAUČIAUS UNIVERSITETAS IR JAME STUDIJAVĘ LENKŲ STUDENTAI (1770–1825)

Ruth Leiserowitz

ANOTACIJA

Karaliaučiaus universiteto studentų sudėtis XVIII–XIX a. sandūroje pasikeitė. Po Trečiojo Lietuvos-Lenkijos valstybės padalijimo (1795 m.) lenkų studentų skaičius šoktelėjo, tačiau įkūrus Varšuvos hercogystę iš karto vėl sumažėjo. Užsienyje studijavę lenkų studentai tapo garsiais kultūros ir mokslo veikėjais. Šie veikėjai paskatino kultūros ir mokslo centrų bei jų tinklo Europoje kūrimą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: studentai, lenkai, Karaliaučius, universitetas, komunikacija.

ABSTRACT

On the turn of the 19th c., the composition of the students in Königsberg University changed. After the 3rd Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth (1795), the number of Polish students in it went up, however, after the foundation of the Duchy of Warsaw, it immediately dropped again. The Polish students who had studied abroad grew up into famous figures of culture and science. They promoted the development of cultural and scientific centres and of their network in Europe.

KEY WORDS: students, Poles, Königsberg, University, communication.

PD dr. Ruth Leiserowitz,

Vokietijos istorijos instituto Varšuvoje direktoriaus pavaduotoja

Palac Karnickich, Aleje Ujazdowskie 39, PL 00-540 Warszawa, Polska

El. paštas: leiserowitz@dhi.waw.pl

„Nors dr. Tripplinas Karaliaučiuje daugiausia laiko praleido su savo kraštiečiais, iš kurių tam tikros asmenybės mums yra giliai įsirėžę į atmintį, pastarieji taip pat nesugebėjo atsisipirti žavesiui, kuriuo kiekvienas vokiečių universitetas sukuria išskirtinę aplinką.“¹

Kokia buvo rytinio Baltijos regiono universitetų aplinka XVIII a. antrojoje pusėje ir peržengus XIX a. slenkstį? Kaip pasikeitė Albertinos universiteto Karaliaučiuje / Königsberge studentija XIX a. pradžioje? Šiame darbe, remiantis studentijos aplinka, tiriamos XVIII–XIX a. sandūros studijų vietos pasirinkimo rytiniame Baltijos regione priežastys. Antra, remiantis statistiniais duomenimis siekiama atskleisti, kokia buvo Karaliaučiaus universiteto svarba studentams iš Varšuvos, ypač 1795–1806 m. laikotarpiu. Trečia, apibendrinama, kaip studentai tais laikais tapdavo reikšmingais kultūrinės komunikacijos veikėjais².

1. Po Septynerių metų karo (1756–1763) Karaliaučiaus universitetas buvo viena iš akademinio švietimo įstaigų rytiniame Baltijos jūros regione. Nepaisant nuolatinių baltvokiečių diduomenės pastangų, Dorpato universitetas (šiandien Tartu universitetas, Estija), kuris buvo uždarytas 1710 m., iš naujo atidarytas tik 1802 m. Tam veikiausiai įtakos turėjo skurdi Rusijos imperijos universitetų situacija. Aukštosios mokyklos atidarymas ankstesniais metais, matyt, būtų per daug akivaizdžiai akcentavęs

¹ LEWESTAN, F. H. *Obraz najnowszego ruchu literackiego w Polsce*. Warszawa: Nakł. i druk S. Orgelbranda, 1859, s. 114; Tripplino įspūdžiai, patirti Karaliaučiaus universitete, aprašyti: TRIPPLIN, T. *Pamiętniki lekarza Polaka z wypadków za granicą doznanych*, t. 1. Warszawa, 1855.

² Ypatingą padėką noriu išreikšti savo moksliniam asistentui Marcinui Siadkowskiui (M.A.), kuris, remdamasis Karaliaučiaus universiteto matrikulos duomenimis, atliko statistinį tyrimą.

periferinės provincijos autonominius siekius³. Priežasčių būta ir daugiau. XVIII a. antrojoje pusėje kelerius metus Rygoje dirbęs Johannas Gottfriedas Herderis (1744–1803), pats studijavęs Karaliaučiuje, ketinimus atidaryti universitetą tuo metu laikė utopiškais, nes buvo įsitikinęs, kad Livonijoje nėra miestų, o vidurinis sluoksnis yra ganėtinai menkas, todėl nebūsią ir studentų⁴. 1579 m. įkurtas Vilniaus universitetas XVIII a. pab. dėl politinių pokyčių buvo praradęs universiteto statusą ir veikė kaip Vilniaus vyriausioji mokykla⁵. Dėl to iki XVIII a. pab. Karaliaučiaus universiteto studentų kontingentas aprėpė didžiulį arealą ir rytinės Baltijos regione buvo vienintelis. Į jį atvykdavo studentai iš Prūsijos, Pamario (vok. *Pommern*), Silezijos, Kuršo, Livonijos, Lenkijos, Lietuvos ir Rusijos. Iš pirmo žvilgsnio stulbina faktas, kad čionai studijuoti atvykdavo studentai, pvz., iš Silezijos. Tačiau prisiminus, kad Vroclavo (vok. *Breslau*) universitetas – Leopoldino akademija – klasikiniu universitetu, *universitas litterarum*, tapo tik 1811 m., o studijų alternatyvos XVIII a. sileziečiams Prūsijoje buvo arba Hallė, arba Frankfurtas prie Oderio, tampa suprantamiau, kodėl Silezijos gyventojai pasirinkdavo studijuoti Karaliaučiuje. Studentai iš Kuršo ir Livonijos prie Priegliaus dažniausiai vykdavo visų pirma dėl galimybės studijuoti vokiečių kalba. Studentai iš Lenkijos, Lietuvos ir Rusijos čia studijuodavo dėl skurdžių mokymosi galimybių gimtuosiuose kraštuose.

Tokie teiginiai pagrįsti šiais duomenimis: 1787 m. žiemos semestrą iš 69 pirmojo semestro studentų vienas buvo iš Silezijos, du iš Lenkijos, vienas iš Kuršo, du iš Livonijos ir vienas iš Elzase esančio Strasbūro. 1788 m. vasaros semestrą iš viso studijas Karaliaučiuje pradėjo 75 pirmojo semestro studentų, iš kurių vienuolika buvo kilę iš Silezijos, vienas iš Lietuvos, du iš Lenkijos ir keturi iš Kuršo. 1790 m. vasaros semestrą iš 40 pirmojo semestro studentų šeši buvo iš Silezijos, po vieną iš Lietuvos bei Lenkijos ir du iš Kuršo. Be to, 1778–1790 m. buvo imatrikuluota 16 studentų rusų, daugiausia iš Maskvos ir Peterburgo. Taigi, apskritai ši statistika rodo universiteto studentų arealo erdvę (iki Tartu – 680 km; iki Vroclavo – 570 km; iki Hallės – apie 850 km).

2. XVIII a. Karaliaučiaus *alma mater* profilis dar buvo gana silpnai susiformavęs. Daug profesorių turėjo įvairių sričių žinių ir dėstė keletą visiškai skirtingų dalykų. Tad neretai teologai dėstė dar ir matematiką ar tuo pačiu metu ėjo filosofijos profesoriaus pareigas⁶.

Universitetas visų pirma buvo juristų ir teologų „kadru kalvė“. Didžiulę vietinių teisės studentų persvarą galėjo sumažinti tik gausus būrys teologijos studentų iš kitų, tolimų, regionų. Priešingai nei kitų Prūsijos universitetų atveju (pvz., Frankfurto prie Oderio), Karaliaučiaus universiteto aplinką padėjo formuoti daugybė studentų, atvykdvusių studijuoti protestantiškosios teologijos iš Baltijos provincijų, Rusijos ir Lenkijos; jiems buvo steigiamos specialios stipendijos⁷.

Ši padėtis gana radikaliai pasikeitė carinėje Rusijoje pradėjus švietimo reformą. 1803 m. Aleksandro I paskelbtame plane buvo numatyta sukurti švietimo apygardas, kurioms priklausytų keletas gubernijų⁸. 1802 m. vėl buvo atidarytas vokiškas universitetas Dorpate, o 1803 m. uni-

³ NEUSCHÄFFER, H. Die baltischen Provinzen ohne Universität von 1721 bis 1802. In *Die Universitäten Dorpat / Tartu, Riga und Wilna / Vilnius 1579–1979: Beitr. zu ihrer Geschichte u. ihrer Wirkung im Grenzgebiet zwischen West u. Ost [Quellen und Studien zur baltischen Geschichte.]*, Köln [u.a.] 1987, S. 26.

⁴ Ibid., S. 28.

⁵ Vil'njusskij Gosudarstvennyj Universitet Imeni V. Kapsukasa. *Vilniaus universiteto istorija: 1803–1940*. Vilnius: Mokslas, 1977, p. 9.

⁶ LAWRYNOWICZ, K. Albertina: zur Geschichte der Albertus-Universität zu Königsberg in Preußen, 1995th ed. In *Abhandlungen des Göttinger Arbeitskreises / Göttinger Arbeitskreis*. Berlin, 1999, S. 162–164.

⁷ MOLIĆ, W. Die Polen und die Universität in Königsberg in den Jahren 1871 bis 1914. *Nordost-Archiv*, 1994, III, Heft. 2, S. 433.

⁸ MEYER, K. Die Universität im russischen Reich in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In *Die Universitäten Dorpat / Tartu, Riga und Wilna / Vilnius 1579–1979: Beitr. zu ihrer Geschichte u. ihrer Wirkung im Grenzgebiet zwischen West u. Ost [Quellen und Studien zur baltischen Geschichte.]*. Köln [u.a.]: 1987, S. 42.

versitetinio miesto statusą atgavo Vilnius. Dabar Vilniaus universitetui suteiktas „imperatoriškojo universiteto“ titulas, jis tuo metu carinėje imperijoje buvo didžiausias⁹. Tuometinis Rusijos imperijos užsienio reikalų ministras Adomas Jurgis Čartoriskis (Adam Jerzy Czartoryski) labai globojo šią aukštąją mokyklą. Joje iki 1816 m. kaip dėstomoji išliko lotynų kalba¹⁰. Tai sudarė galimybę į Vilnių kviesti labai daug profesorių iš užsienio¹¹. Paminėsime tik keletą: tai Vienos medikai Johanas Andreasas Lobenweinas (Johann Andreas Lobenwein), Johannas Peteris Frankas (Johann Peter Frank) ir jo sūnus Josephas Frankas (Joseph Frank), Vienos mineralogijos, botanikos ir zoologijos profesorius Ferdinandas Spitznagelis (Ferdinand Spitznagel), klasikinės filologijos specialistas Gottfriedas Ernstas Groddeckas (Gottfried Ernst Groddeck), nuo 1804 m. vadovavęs graikų, o vėliau ir romėnų literatūros katedrai, ir italas Paolo Tarengi (Paolo Tarengi), nuo 1803–1805 m. dėstęs lotynų kalbą ir literatūrą¹².

Šie pokyčiai labai susiaurino Albertinos studentijos arealą – tai atskleidžia ir pirmojo semestro statistika. Karaliaučiuje staiga sumažėjo studentų iš Kuršo ir Livonijos, kadangi dabar jie teikė pirmenybę Dorpato universitetui. Pvz., 1806 m. vasaros semestrą imatrikuluojamas 61 studentas, vienas iš jų atvykęs iš Silezijos, vienuolika iš Lenkijos ir vienas iš Kuršo¹³. 1816 m. vasaros semestrą Karaliaučiaus universitete įsirašė 11 studentų, iš kurių tik vienas kilęs iš Livonijos. 1825 m. žiemos semestrą iš 85 studentų trys buvo iš Lenkijos ir du iš Kuršo, 1826 m. žiemos semestrą įsirašė trys lietuviai ir du iš Kuršo. Rusų studentų sąrašuose visai nebėra. Dabar jie rinkosi Peterburgo ar naujai įsteigtą Berlyno universitetą.

Galima daryti išvadą, kad padėtis Karaliaučiaus universitete XVIII–XIX a. sandūroje radikaliai pasikeitė, kadangi pradėjus veiklą Dorpato, Vilniaus, Vroclavo ir Varšuvos universitetams studentų arealas gerokai susiaurėjo. Karaliaučiaus universitetas tapo vidiniu Prūsijos universitetu, kadangi nemažai vokiečių ir rusų profesorių, kurie nuo Septynerių metų karo buvo įsikūrę Karaliaučiuje, netrukus persikėlė į Dorpatą, o kita dalis profesūros įsitvirtino Berlyno universitete. Apskritai XIX a. pradžioje pastebimas didelis universitetinės erdvės centrų Baltijos regione persigrupavimas. Į klausimą, ar galima kalbėti apie universitetinio tinklo sutankėjimą, atsakyti kol kas negalima. Toks procesas veikiausiai negalėjo prasidėti, kadangi Vilniaus ir Varšuvos universitetai dėl politinių priežasčių jau po keleto metų buvo uždaryti¹⁴. Įtakos turėjo ir 1818 m. caro įsakas į tarnybą Estlandijos, Lifliandijos ir Kurlandijos gubernijose paskirti tik tuos asmenis, kurie mažiausiai trejus metus buvo studijavę Dorpato arba kitame Rusijos imperijos universitete¹⁵.

Universitetinės studijos Europoje ir ypač rytinėje Vidurio Europos dalyje industrinės revoliucijos priešaušryje buvo tapusios ypatingu projektu. Pirmenybė – kaip rodo Karaliaučiaus universiteto pavyzdys – buvo teikiama tarnautojams rengti. Studijos skirtingose vietovėse labai priklausė nuo pasirinkto dalyko. Pastebėta, kad teisininkai stengėsi studijuoti kuo arčiau būsimos darbo vietos ir universitetą keisdavo retai, kadangi tokia kaita jų būsimai profesijai neturėjo reikšmės. Protestantiškosios teologijos studentai paprastai būdavo priversti studijuoti tolimesniuose universitetuose, nes Lenkijoje, Rusijoje ir Lietuvoje, nors ir veikė protestantiškosios parapijos, nebuvo

⁹ Vil'njusskij Gosudarstvennyj Universitet Imeni V. Kapsukasa, *Vilniaus Universiteto istorija: 1803–1940*, p. 10.

¹⁰ LELEWEL, J. Materiały autobiograficzne: przygody w poszukiwaniach; spis dzieł portrety. Warszawa, 1957, s. 41.

¹¹ KLIMASZEWSKI, H. *Z pamiętników...* Wilna, 1929.

¹² Vil'njusskij Gosudarstvennyj Universitet Imeni V. Kapsukasa. ..., p. 22; LELEWEL, J. Op. cit., s. 41.

¹³ Universität, *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr.* Nendeln / Liechtenstein, 1976.

¹⁴ JANOWSKI, M. Narodziny inteligencji 1750-1831. In *Dzieje inteligencji polskiej do roku 1918*. Warszawa, 2008.

¹⁵ STEIN, CH. G. D. *Handbuch der Geographie und Statistik nach den neuesten Ansichten für die gebildeten Stände, Gymnasien und Schulen*. Leipzig, 1826, S. 631.

jokios galimybės rengti teologus. Mobiliausi tų laikų studentai pasirodė besą medikai, kurie dažnai vykdavo pas įvairiausius specialistus pasisemti specializuotų žinių. Iš 411 naujai įmatrikuluotų lenkų ir lietuvių studentų 1770–1829 m. daugiau negu pusė (222) pasirinko teisės studijų kryptį, 65 studijavo teologiją, 36 mediciną, o 46 naujų studentų studijų dalykas nenurodytas¹⁶. Kiti studentai pasiskirstė į filosofijos (12), matematikos (8), filologijos (6), farmacijos (3) ir po keletą į kitų sričių dalykus. Šie duomenys akivaizdžiai rodo, kad daugelis studentų siekė studijų, kurios Lenkijos padalijimų metu atvertų kelią į valdininko postą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad studijų vietos pasirinkimo motyvai, atsižvelgiant į galimybes, buvo įvairūs: 1) universiteto arba jo specialistų reputacija, 2) susiformavę ryšiai tarp tam tikrų mokymo institucijų, 3) kalbiniai ir tautiniai interesai, 4) finansinis aspektas arba stipendijos, o maždaug nuo 1850 m. kai kuriais atvejais ir 5) infrastruktūros galimybės, pvz., nutiestos geležinkelio linijos. Kokią reikšmę jau XIX a. pr. turėjo kalbiniai ir tautiniai interesai, atskleidžia lenkų istorikas Joachimus Lelevelis (1786–1861), kuris apie studijų pradžią 1804 m. pavasarį prisiminimuose rašė: „Metas tau susimąstyti apie ateitį, – vis ragino mane tėvas. – Apie ką tu galvoji? Kaimo užkampį ar kokią nors profesiją? Šiandien mes neturime jokios valdiškos tarnybos galimybių. Ar norėtum toliau mokytis ir siekti kokio nors tikslo? Vokiškame Kenigsbergo universitete turėtumei bendražygį; važiuok su juo, o ir Vilniuje atidaromas universitetas.“ „Į vokišką nenoriu, – atsakiau, – bijau ten prieš savo valią suvokietėti.“ „Važiuok į Vilnių, gal tapsi mokytoju, tai vienintelė tautinė tarnyba, kuri ten dar liko.“ Nedvejodamas atsakiau: „Į Vilnių, gerai <...>.“¹⁷

Reikšmingas Lenkijos švietimo politikos elementas, įsteigtas dar prieš padalijimus ir išlikęs iki XIX a. pradžios, buvo valstybinės stipendijos¹⁸. Edukacinė komisija taip pat remdavo studijas Vokietijoje ir Prancūzijoje¹⁹. Nuo 1795 m. stipendijas lenkų studentams skyrė ir Prūsijos valstybė, ypač siekdama priartinti juos prie vokiečių inteligentijos²⁰. Reikia pažymėti, kad iki 1831 m. Lenkijoje vyravo vokiškas švietimo modelis²¹.

Karaliaučiuje buvo ir studentų iš Lenkijos, tačiau ne tiek daug. Per metus vidutiniškai atvykdavo du–penki naujokai. Tačiau po Trečiojo Lietuvos–Lenkijos valstybės padalijimo 1795 m. studentų iš Lenkijos skaičius kasmet ėmė augti, 1802 m. (20 imatrikuluotų studentų) – 1804 m. (21 studentas) pasiekė kulminaciją, tačiau ateinančius dvejus metus atvyko tik po 15 studentų, o 1807 m. vasaros semestrą skaičius nusirito į pradinį prieš 1795 m. buvusį lygį. Šį fenomeną galima paaiškinti taip: po Trečiojo Lietuvos–Lenkijos valstybės padalijimo Varšuvos regionas pateko į Prūsijos valdžią. Jaunuoliai, tuo metu siekę karjeros valstybinėje tarnyboje, vykdavo į Karaliaučiaus universitetą studijuoti teisės arba kameralistikos ir taip pasirengti savo būsimei profesijai.

1807 metai Karaliaučiaus universiteto lenkų studentams buvo ribiniai dėl dviejų priežasčių. Pirma, pavasarį Napoleono kariuomenė įžygiavo į miestą, o tokiomis sąlygomis imatrikuliacija

¹⁶ Universität, *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i. Pr.*

¹⁷ „Es ist Zeit, dass Du über Deine Zukunft nachdenkst“, mahnte mein Vater ein ums andere Mal. „Was stellst Du Dir so vor? Dörflicher Winkel oder die irgendeine Berufung? Heute gibt es für uns keinen öffentlichen Dienst. Möchtest Du weiter auf ein Ziel hin lernen? Zur deutschen Universität nach Königsberg hättest Du einen Gefährten; fahr mit ihm, in Wilna wird auch die Universität eröffnet“. „Auf die deutsche möchte ich nicht“, gab ich zurück, „da ich befürchte wider Willen zu verdeutschen“. „Fahr nach Wilna, vielleicht wirst Du Lehrer, das ist der einzige nationale Dienst, der nämlich dort geblieben ist“. Ohne Zögern und Bedenken antwortete ich: „Nach Wilna, das ist gut“ [...]. LELEWEL, J. Op. cit., s. 40.

¹⁸ JANOWSKI, M. Op. cit., S. 127.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid., S. 236.

neatrodė patrauklus ir perspektyvus dalykas. Antra – 1807 m. liepos pradžioje buvo įkurta Varšuvos kunigaikštystė, tad lenkų dėmesys vėl nukrypo Varšuvos pusėn.

Po 1807 m. skubus valstybės atkūrimas turėjo įtakos naujai įkurtos kunigaikštystės švietimo politikai. Pvz., buvo įkurtos dvi naujos aukštosios mokyklos: viena teisės ir administravimo mokslų (1808 m.), kita – Gydytojų (1809 m.). Šių mokyklų pagrindu 1816 m. Varšuvoje buvo įsteigtas universitetas²². Karaliaučiuje lenkų studentai studijavo dar ir po 1816 m., tačiau labiau specializuotus arba papildomus dalykus, kadangi pagrindines studijas lenkų kalba dabar buvo galima baigti Varšuvos universitete. Vienas jų buvo lenkų zoologas Antonijus Stanislavas Vaga (Antoni Stanisław Waga, 1799–1890), 1822 m. su Lenkijos valstybine stipendija atvykęs į Karaliaučiaus universitetą tobulintis ornitologijos srityje²³. Nuo 1831 m., po Varšuvos universiteto uždarymo, į Karaliaučių atvažiuodavo ir studentai, norintys toliau tęsti studijas²⁴.

XVIII–XIX a. sandūroje daugybės studentų iš Lenkijos gyvenime buvo ne vienas lūžis, kadangi jie nuolat dalyvaudavo sukilimuose ir Napoleono karų žygiuose. Medicinos profesorius Josephas Frankas rašė, kad jo studentai karo veiksmų metu buvo išsiųsti į karo lauko ligonines²⁵. Pvz., Jozefas Vladislavas Bychowiecas (Józef Władysław Bychowiec, 1778–1845) filosofijos studijas pradėjo Vilniaus vyriausiojoje mokykloje, jas 1794 m. nutraukė, nes kaip generolo Chlevinskio adjutantas dalyvavo Kosciuškos sukilime²⁶. 1796 m. spalį jis studijas tęsė Frankfurto prie Oderio universitete, paskui keletui semestrų nuvyko į Getingeną, o 1799 m. žiemos semestrą buvo imatrikuluojamas į Karaliaučiaus universiteto studentus²⁷. Taip tuo metu auditorijose greta jaunų pirmakursių rasdavosi vyresnio amžiaus, karinės patirties turinčių moksladraugių. To meto karo žygiuose dalyvavo ir daug profesorių²⁸. Labai tikėtina, kad šie konkretūs potyriai buvo pokalbių tema ir turėjo įtakos formuojant pasaulėžiūrą. Teodoras Triplinas, jaunesniosios kartos atstovas, apie Napoleono karus girdėjęs tik iš pasakojimų, 1831 m. Albertinos medicinos studentų lenkų dvasinę laikyseną apibūdino tokiais žodžiais: „Išskyrus Dziekonskį, visi buvome tarnavę karo tarnyboje ir ten išmokę vertinti gerų gydytojų būtinybę ir naudą. Todėl nepokštaudavome, nekoketuodavome ir su mokslu, bet uoliai į jį gilindavomės.“²⁹

Politiniai pokyčiai ir karo konfliktai darė įtaką studijoms, tačiau reikšmingi sprendimai būdavo priimami ir baigus universitetą. Spėjama, kad daug studentų pasirinkdavo karjerą kitakalbiame krašte. Dėl šios priežasties daugelio Varšuvoje gimusių studentų gyvenimo vietos nustatyti neįmanoma.

²² SDVIZKOV, D. *Das Zeitalter der Intelligenz: Zur vergleichenden Geschichte der Gebildeten in Europa bis zum Ersten Weltkrieg*. Synthesen, Bd. 3. Göttingen, 2006.

²³ CHŁAPOWSKI, F. *Antoni Waga*. Poznań, 1891.

²⁴ MOLIK, W. Op. cit., S. 427.

²⁵ FRANKAS, J. *Atsiminimai apie Vilnių*. Vilnius, 2001, p. 187.

²⁶ WEPSIĘĆ, J. Bychowiec Józef Władysław (1778-1845). In *Polski słownik biograficzny*: T. 3 (*Brożek Jan – Chwałczewski Franciszek*), 1937, s. 158.

²⁷ Baigęs studijas 1806–1809 m. Bychowiecas dalyvavo ir kituose karo žygiuose. Vėliau, 1810–1811 m., jis dirbo Teisingumo ministerijoje Varšuvoje. 1812 m. kaip Joachimo Murato adjutantas dalyvavo karo žygyje į Rusiją. Galiausiai privačiai mokytojavo Varšuvoje, jo prašymas priimti dirbti docentu Varšuvos universiteto Filosofijos katedroje buvo atmestas.

²⁸ Galima paminėti teologijos profesorių Martyną Liudviką Rėzą, kuris vėliau publikavo savo prisiminimus. Žr.: RHESA, L. J. *Nachrichten und Bemerkungen aus den Feldzügen des Jahres 1813 und 1814, aus dem Tagebuche e. Feldgeistlichen in dem Preussischen Heere: Nebst e. Beschr. d. Schlachten, v. welchen d. Vf. Augenzeuge war*. Berlin, 1814.

²⁹ “Außer Dziekonski hatten wir alle im Militär gedient und dort die Notwendigkeit und Nützlichkeit guter Ärzte schätzen gelernt. Darum scherzten wir nicht, kokettierten auch nicht mit der Wissenschaft, sondern vertieften uns eifrig in sie”. Žr.: TRIPPLIN, T., *Burszostwo w Królewcu (1831-1837)*. In *Królewiec w oczach Polaków w XIX wieku*. Eds. Z. FRAS; N. KASPAREK (Rozprawy i materiały Ośrodka Badań Naukowych Im. Wojciecha Kętrzyńskiego, t. 174). Olsztyn, 1998, s. 97.

Gali būti, kad jie pasikeitė pavardes ir buvo priimti į tarnybą Prūsijoje.³⁰ Kita vertus, buvo ir vokiečių studentų, kurie baigę studijas Karaliaučiuje gavo vietą Varšuvoje, pvz., Jakobas Friedrichas Hoffmannas (gim. 1758 m. Osterodėje, dab. Ostróda, Lenkija), baigęs studijas Karaliaučiuje, Vienoje ir Berlyne bei apgynęs daktaro disertaciją Frankfurte prie Oderio (1784 m.), atvyko į Varšuvą ir nuo 1809 m. vadovavo Gydytojų mokyklos (*Szkola Lekarska*) Gamtos istorijos katedrai. 1818 m. jis tapo Varšuvos universiteto mineralogijos profesoriumi ir dėstė ten iki pat mirties 1830 m.³¹

Kiti iš Varšuvos kilę studentai baigę studijas grįžo į gimtąjį miestą, pvz., Josephas de Andrychewiczus (gim. 1777 m. Varšuvoje), kuris 1797–1799 m. Karaliaučiuje studijavo mediciną, o vėliau, 1806–1807 m., dirbo Varšuvos karo ligoninės administracijoje³². Wojciechas Rogoziński (gim. 1786 m. Varšuvoje), Karaliaučiuje imatrikuluotas kaip Adalbertas de Rogozinski, 1806 m. čia pradėjo studijuoti teisę. Jis vėliau tapo Generalinės prokuratūros prezidentu ir senatoriumi³³. Medikas Janas Bogumilas Freyeris (gim. 1778 m. Siedlce, dab. Lenkija) 1797 m. pradėjo studijuoti Karaliaučiuje, studijas vėliau baigė Göttingene. Iš pradžių jis dėstė Gydytojų mokykloje, o 1819 m. paskirtas medicinos profesoriumi Varšuvos universitete³⁴. Ypatingas Freyerio nuopelnas – medicinos vadovėliai. Jis aktyviai dalyvavo Varšuvos gydytojų draugijos (*Warszawskie Towarzystwo Lekarskie*) ir Varšuvos mokslo bičiulių draugijos (*Towarzystwo Przyjaciół Nauk*) veikloje. Šios draugijos nariai entuziastingai rūpinosi mokslo išradimų rėmimu ir lenkų kultūros paveldo išsaugojimu. Jau minėtasis medikas Jakobas Friedrichas Hoffmannas 1823 m. taip pat buvo pakviestas įstoti į šią draugiją³⁵. Moksliniais tyrimais dar nenustatyta, kiek jos narių kokiuo- se užsienio universitetuose studijavo ir kokie šios srities mokslininkai susipažino lankydami paskaitas Karaliaučiuje. Draugija garsėjo ne tik mokslo išradimų sklaida ir jų pritaikymu, bet ir žinių perdavimu per vertimus. Kaip iškilų šio laikotarpio pavyzdį dar kartą paminėsime Jozefą Vladislavą Bychoviecą, kuris klausė filosofo Imanuelio Kanto paskaitų ir buvo jo pakviestas į draugiją. Vėliau jis į lenkų kalbą išvertė ir publikavo keletą Kanto kūrinų³⁶.

Užsienyje studijavę ir vėliau savo patirtį bei ryšius pritaikę dirbdami gimtinėje studentai tapo svarbiais kultūrinės-mokslinės aplinkos veikėjais. Šie keliaujantys studentai įgijo didžiulį kultūrinį kapitalą. Jie perėmė patirtį iš mokslo ir kultūros sričių tiesiogiai arba transformavo ją pritaikydami prie savos aplinkos. Tai buvo sudėtingi, dinamiški procesai, kurie nuolat įvairiais aspektais formavo asmeninį ir kolektyvinį identitetą. Apskritai galima teigti, kad šis komunikacijos fenomenas – tai socialiniai procesai, inspiruoti asmeninės motyvacijos ir struktūrinių aplinkybių. Remdamiesi kitais XIX a. kultūros ir mokslo komunikacijos procesų tyrimais galime spėti, kad šie procesai tuo metu dar vyko ne tiek tarp skirtingų tautų, kiek, nepaisant heterogeniškumo, visų pirma buvo

³⁰ Pz., Daniel Naphtali Krackau (gim. 1772 m. Varšuvoje), 1792 m. medicinos studijos Karaliaučiuje, Ludov de Ostrycki (gim. 1782 m. Varšuvoje), nuo 1802 m. teisės studijos Karaliaučiuje, Felix Filipecki (gim. 1783 m. Varšuvoje), nuo 1803 m. teisės studijos Karaliaučiuje, Adam Orsetti (gim. 1783 m. Varšuvoje), nuo 1803 m. teisės studijos Karaliaučiuje, Joseph Sotowien (gim. 1783 m. Varšuvoje), nuo 1803 m. kameralistikos studijos Karaliaučiuje, Johann Friedrich Laczynski (gim. 1786 m. Varšuvoje), nuo 1806 m. teisės studijos Karaliaučiuje.

³¹ SKROBACKI, A. *Polacy na wydziale lekarskim uniwersytetu w Królewcu*. (Rozprawy i materiały Ośrodka Badań Naukowych Im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie / Ośrodek Badań Naukowych Imienia Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn, Łyna). Olsztyn, 1969, s. 75.

³² Ibid., s. 52.

³³ SOBOCIŃSKI, W. Rogoziński, Wojciech (1786-1879). In *Polski słownik biograficzny*: T. 31 (*Rehbinder Jerzy – Romiszewski Modest*). Wrocław [u.a.], 1989, s. 473–474.

³⁴ KONOPKA, S. Freyer Jan Bogumił (1778-1828). In *Polski słownik biograficzny*: T. 7 (*Firlej Jan – Girdwoyń Kazimierz*). Kraków, 1948, s. 134–135.

³⁵ SKROBACKI, A. Op. cit., s. 75.

³⁶ WEPSIĘĆ, J., Bychowiec Józef Władysław (1778-1845). In *Polski słownik biograficzny*: T. 3 (*Brożek Jan – Chwałczewski Franciszek*). Kraków, 1937, s. 158.

pažymėti europietiškos dimensijos ženklų. Iš esmės galima manyti, kad Europos centrų ir ryšių tarp jų kūrimo bei kultūros ir mokslo komunikacijos procesai paskatino šios srities tinklo sutankėjimą rytiniame Baltijos jūros regione. Taip pat būtina akcentuoti, kad naujų universitetų kūrimas arba naujas uždarytų universitetų atidarymas davė reikšmingų impulsų tų šalių tautiškumo formavimo procesams.

Iš vokiečių kalbos vertė Eglė Bukantytė

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai:

- Burszostwo w Królewcu (1831-1837). In *Królewiec w oczach Polaków w XIX wieku*. Eds. Z. FRAS; N. KASPAREK. (Rozprawy i materiały Ośrodka Badań Naukowych Im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 174). Olsztyn, 1998, S. 79–104.
- CHŁAPOWSKI, Franciszek. *Antoni Waga*. Poznań, 1891.
- Die Universitäten Dorpat Tartu, Riga und Wilna Vilnius 1579-1979: Beitr. zu ihrer Geschichte u. ihrer Wirkung im Grenzbereich zwischen West u. Ost* [Quellen und Studien zur baltischen Geschichte]. Köln [u.a.], 1987.
- FRANKAS, Jozefas. *Atsiminimai apie Vilnių*. Vilnius, 2001.
- JANOWSKI, Maciej. Narodziny inteligencji 1750-1831. In *Dzieje inteligencji polskiej do roku 1918*. Warszawa, 2008.
- KLIMASZEWSKI, Hipolit. *Z pamiętników...* Wilna, 1929.
- Królewiec w oczach Polaków w XIX wieku*. Eds. Z. FRAS; N. KASPAREK. (Rozprawy i materiały Ośrodka Badań Naukowych Im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 174). Olsztyn, 1998.
- LAWRYNOWICZ, Kasimir. Albertina: zur Geschichte der Albertus-Universität zu Königsberg in Preußen. 1995th ed. In *Abhandlungen des Göttinger Arbeitskreises / Göttinger Arbeitskreis*. Berlin, 1999.
- LELEWEL, Joachim. *Materiały autobiograficzne: przygody w poszukiwaniach; spis dzieł portrety*. Warszawa, 1957.
- LEWESTAN, Friedrich H. *Obraz najnowszego ruchu literackiego w Polsce*. Warszawa, 1859.
- MEYER, Klaus. Die Universität im russischen Reich in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In *Die Universitäten Dorpat Tartu, Riga und Wilna Vilnius 1579-1979: Beitr. zu ihrer Geschichte u. ihrer Wirkung im Grenzbereich zwischen West u. Ost*, [Quellen und Studien zur baltischen Geschichte]. Köln [u.a.], 1987, S. 37–50.
- MOLIK, Witold. Die Polen und die Universität in Königsberg in den Jahren 1871 bis 1914. *Nordost-Archiv*, 1994, III, Heft 2, S. 427–446.
- NEUSCHÄFFER, Hubertus. Die baltischen Provinzen ohne Universität von 1721 bis 1802. In *Die Universitäten Dorpat Tartu, Riga und Wilna Vilnius 1579 - 1979: Beitr. zu ihrer Geschichte u. ihrer Wirkung im Grenzbereich zwischen West u. Ost*, [Quellen und Studien zur baltischen Geschichte]. Köln [u.a.], 1987, S. 19–36.
- SDVIZKOV, Denis. *Das Zeitalter der Intelligenz: Zur vergleichenden Geschichte der Gebildeten in Europa bis zum Ersten Weltkrieg. Synthesen*, Bd. 3. Göttingen, 2006. <http://www.gbv.de/dms/bs/toc/51124682x.pdf>.
- SKROBACKI, Andrzej. *Polacy na wydziale lekarskim uniwersytetu w Królewcu* (Rozprawy i materiały Ośrodka Badań Naukowych Im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie / Ośrodek Badań Naukowych Imienia Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn, Łyna). Olsztyn, 1969.
- STEIN, Christian Gottfried Daniel. *Handbuch der Geographie und Statistik nach den neuesten Ansichten für die gebildeten Stände, Gymnasien und Schulen*. Leipzig, 1826.
- Universität. *Die Matrikel der Albertus-Universität zu Königsberg i.Pr.* Nendeln/Liechtenstein, 1976.
- Vil'njuskij Gosudarstvennyj Universitet Imeni V. Kapsukasa. *Vilniaus universiteto istorija: 1803–1940*. Vilnius, 1977.

STUDENTS AS ACTORS OF CULTURAL COMMUNICATION. KÖNIGSBURG UNIVERSITY AND POLISH STUDENTS IN IT (1770–1825)

Ruth Leiserowitz

German Historical Institute, Warsaw, Poland

Summary

What was the university environment in the eastern Baltic Region in the second half of the 18th c. and on the turn on the 19th c.? How did the students of Albertina University in Königsberg change in the early 19th c.? On the basis of the student environment, the article investigates the reasons of choice of the place of study in the eastern Baltic Region at the turn on the 19th c. Second, in accordance with the statistical data, the author seeks to disclose the significance of Königsberg University for students from Warsaw, and particularly in the period of 1795–1806. Third, the practice of students becoming significant actors of cultural communication at that time is summarized.

After the Seven Years' War (1756–1763), the University of Königsberg was one of the academic educational institutions in the eastern Baltic Sea Region and, before the end of the 18th c., its activity covered a large area. Students from Prussia, Pommerania, Silesia, Courland, Livonia, Poland, Lithuania, and Russia came to study in it. The situation changed in the 19th c., after the education reform in the Russian Empire had been implemented, as, with the universities of Dorpat (Tartu), Vilnius, Wrocław, and Warsaw having started to function, the area of students coming to the University of Königsberg significantly shrank. The University of Königsberg became an internal university of Prussia: quite a few German and Russian professors who after the Seven Years' War had settled down in Königsberg soon moved to Dorpat, and a smaller number of them got established in Berlin University. In the early 19th c., a substantial shift of the centres of university areas in the Baltic Region could be observed. University studies in Europe, and in particular in the eastern part of Central Europe, at the dawn of the industrial revolution turned into a special project.

Students' motives in the choice of the place of study, depending on circumstances, were different. They included 1) the reputation of the university or its specialists; 2) traditional relationships with certain educational institutions, 3) linguistic or national interests; 4) the financial aspect, or scholarships, and, starting with 1850, in some cases, 5) the infrastructural opportunities, e.g., railway lines.

The number of students from Poland in Königsberg was not large. 21 students who arrived in 1804 made the largest group, and the dropping of their number was caused by Napoleon's Army entrance to Königsberg and the foundation of the Duchy of Warsaw at the beginning of July 1807. In 1816, a university was founded in Warsaw; however, it should be noted that Polish students further went to Königsberg after 1816: they mainly took special or additional courses there and continued studies in Königsberg after the University of Warsaw had been closed after 1831.

Those who had studied abroad and later used their experience and relationships for work in the native land became important actors in the cultural and scientific fields. The travelling students had acquired substantial cultural capital. They directly adopted the experience from the fields of science and culture or transformed it by adapting to the environment. Those were complex and dynamic processes within which continuous multilayer encoding of personal and collective identity was taking place. The said phenomena of communication were social processes inspired by personal

motivation and structural circumstances. On the basis of research in the culture and communication processes of the 19th c., one can surmise that the processes of that time took place not so much between different nations, but, despite their heterogeneity, they were primarily marked with a sign of the “European dimension”. One can assume that the foundation of the European centres and the links between them, as well as the processes of culture and science communications, promoted the density of the network in the field in the eastern Baltic Region. It is also necessary to emphasize that the foundation of new universities and the reopening of the closed ones gave new significant impetuses to the processes of nationality formation in those countries.